

YUGOSLAV AİLE HUKUKUNDA EVLENME VE BOŞANMA

Doçent Dr. Ergun ÖZSUNAY

İÇİNDEKİLER: I. YUGOSLAV AİLE HUKUKUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ; II. 1946 TARİHLİ EVLENME HAKKINDA TEMEL KANUN; III. EVLENMENİN MADDİ ŞARTLARI: 1 — Evlenme Ehliyeti; a) *Evlenme Yaşı*; b) *Temyiz Kudreti*; 2 — Evlenme Engelleri; a) *Kesin Evlenme Engelleri*; b) *Kesin Olmayan Evlenme Engelleri*; III. EVLENMENİN ŞEKLİ ŞARTLARI: EVLENMENİN YAPILIŞI: 1 — Evlenme Töreninden Önce Yapılacak İşlemler; 2 — Evlenme Töreninin Yapılması; IV. EVLENMENİN HÜKÜMLERİ: EVLİLİK BİRLİĞİNDE EŞLERİN DURUMU: 1 — Eşlerin Karşılıklı Hak ve Mükellefiyetleri; 2 — Eşler Arasındaki Mal Rejimi; a) *Mal Ayrılığı*; b) *Mal Ortaklığı*; V. EVLENMENİN HÜKÜMSÜZLÜĞÜ: EVLENMENİN BUTLANI ve FESHİ: 1 — Mevcut Sayılmayan Evlenmeler; 2 — Batıl Evlenmeler; a) *Butlan Sebepleri*; b) *Butlan Dâvası*; 3 — Feshi Kabil Evlenmeler; 4 — Butlan ve Fesih Hükmünün Doğurduğu Sonuçlar; VI. EVLENMENİN BOŞANMA YOLUYLA ÇÖZÜLMESİ: 1 — Boşanma Sebepleri: a) *Geçimsizlik*; b) *Zina*; c) *Eşlerden Birinin Hayatının Tehlikeye Sokulması*; d) *Kötü Muamele, Ağır Hakaret ya da Ortak Hayatı Çekilmez Hâle Getirecek Şekilde Şerefsiz Bir Hayat Sürme*; e) *İyileşmeyecek Derecede Akıl Hastalığı ya da Evlenmeden Sonra Temyiz Kudretinin Kaybedilmesi*; f) *Terk*; g) *Eşlerden Birinin Kendisinden Hiçbir Haber Alınmaksızın En Az İki Yıl Kaybolması*; h) *Eşlerden Birinin Halkın ve Devletin Menfaatlerine Aykırı Bir Suçtan Hüküm Giymesi veya 3 yıldan Fazla Hapsi Gerekli Kılan Bir Suçtan Mahkûm Olması*; 2 — Boşanma Dâvası; 3 — Boşanmanın Hukukî So-

nuçları; a) *Boşanmanın Şahsın Hukukuna İlişkin Sonuçları*; b) *Boşanmanın Çocuklar Bakımından Sonuçları*; c) *Boşanmanın Eşler Arasında Mal Rejimine İlişkin Sonuçları*; VII. **EVLENMENİN BUTLANI, FESHİ ve BOŞANMA DÂVALARINDA YETKİ ve MAHKEMENİN ALACAĞI TEDBİRLER**: 1 — Yetkili Mahkeme; 2 — Mahkemenin Alacağı Tedbirler; 3 — Mahkeme Hükümüne Karşı Başvurma Yolları; VIII. **YABANCI KANUNLARIN UYGULANMASI**

I. YUGOSLAV AİLE HUKUKUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

İkinci Dünya Savaşı ile onu izleyen «*Ulusal Bağımsızlık Savaşı*» ndan önceki Yugoslav aile hukukunda, özellikle evlenme ve boşanmaya ilişkin düzenlemeler bakımından büyük bir karışıklık göze çarpmaktadır. Bu döneme kadar Yugoslavya'da tek-biçim bir aile hukuku mevzuatının mevcut olmadığı görülür. Ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan, birbirinden farklı topluluklara, bir yandan örf ve adet hukuku içinde gelişen hukuk kurallarının uygulanması; diğer yandan da komşu ülkelerdeki medenî hukuk düzenlemelerinin aynen ya da değişik şekillerde alınıp benimsenmesi bu dönemin en belli başlı özelliğini teşkil etmektedir.

Bu dönemde, çeşitli bölgelerde uygulanan hukuk kuralları bakımından ülkenin altı «kazaî bölge» ye ayrıldığı görülür:

1) *Sırbistan ve Makedonya*'da 1884 tarihli Sırp Medenî Kanunu uygulanmaktaydı. 2) Buna karşı *Hırvatistan ve Slavonia*'da ise, 1811 tarihli Avusturya Medenî Kanunu (ABGB) olduğu gibi alınmıştı. 3) *Slovenya ve Dalmaçya*'da da bu kanun, 1914, 1915 ve 1916 yıllarında yapılan bazı değişikliklerle uygulanmaktaydı. 4) *Voyvodina*'da Macar mevzuatı kabul edilmişti. 5) *Montenegro*'da ise 1888 tarihli «*Genel Mülkiyet Kanunu*» ile bu eyaletin özel mevzuatının birlikte uygulandığı göze çarpıyordu. 6) *Bosna ve Hersek*'te de, eski Türk mevzuatı ile 1811 tarihli Avusturya Medenî Kanunu birlikte uygulanıyordu.

Çeşitli eyaletlerde uygulanan bu değişik mevzuatın yanında, ayrıca ülkede yaşayan tüm müslümanların aile hukuku ilişkileri *şeriat hukuku*'na göre yönetiliyordu.

Böylece, bir yandan millî hukuka ilişkin kuralların uygulanması; diğer yandan da çeşitli eyaletlerde yabancı hukuk kurallarının benimsenmiş bulunması özel hukuk alanında bir çok karışıklıkların ortaya çıkmasına sebep oluyor, bu durum da sürekli bir huzursuzluğun doğmasına ve düzensizliğe yol açıyordu. Karışıklık ve düzen-

(*) Bu incelemede aşağıdaki kısaltmalar gözönünde tutulmuştur: **Bkz.** : Bakınız; **EHTK**: Yugoslavya'da 1946 tarihli Evlenme Hakkında Temel Kanun; **Krş.**: Karşılaştırınız; **m.**: madde; **TMK**: Türk Medenî Kanunu.

sizliğin kendisini ortaya koyduğu en önemli alan, aile hukuku alanıydı. Zira, evlenmenin mevcudiyeti bakımından bazı eyaletlerde «*medenî evlenme prensibi*» kabul edildiği halde; bazı yerlerde «*dinî evlenme*», etkisini bütün şiddetiyle hüküm sürdürüyordu. Örneğin, Macar hukukunun etkisi altında bulunan *Voyvodina*'da «*medenî evlenme*» ye ilişkin kurallar uygulanırken; Eski Türk Hukukunun etkisi altında bulunan *Bosna - Hersek*'te, ABGB'nin yürürlükte bulunduğu *Hırvatistan* ve *Slovania*'da ve 1884 tarihli Sırp Medenî Kanunu'nun uygulandığı *Sırbistan* ve *Makedonya*'da ise «*dinî evlenme prensibi*» benimsenmişti. *Slovenya* ve *Dalmaçya*'da da kural olarak «*dinî evlenme*» kabul edilmiş; ancak bazı istisnalarla, «*medenî evlenme*» ye de yer verilmişti. Şöyle ki, tarafların dinsiz olmaları ya da ayrı dinlere mensup olmaları halinde, «*medenî evlenme*» ile evlenebilecekleri kabul edilmişti¹.

Çeşitli bölgelerde uygulanan kuralların birbirinden farklı olması sonucunda tüm ülkede hissedilen «*hukukî güvensizlik*» ve sürekli huzursuzluk, zamanla «*hukukî birliğin sağlanması*» ihtiyacını ortaya koymuştur. Bu ihtiyaç gittikçe yoğunlaşmış, dinî evlenme prensibi, evlilik birliğinin kocanın hakimiyetine dayanması, çok karılılık gibi kuralların çağ dışı kavramlar olmaları sebebiyle tasfiye edilme-lerine ilişkin teorik çabalar gün geçtikçe kuvvetlenmeye başlamıştır. Ne var ki, bu çabalar ürünü ancak 2. Dünya Savaşı ile Ulusal Bağımsızlık Savaşından sonra verebilmiştir. Ulusal Bağımsızlık Savaşı esnasında, kurtarılan topraklarda ilk olarak «*medenî evlenme*» seçimlik bir duruma getirilmiş ve daha sonra da eşler arasında hak ve mükellefiyetler bakımından eşitlik prensibi kabul edilmiştir².

Savaşın bitmesi üzerine, yeni rejimle birlikte tüm Yugoslav Hukukunun yenilenmesi işine girişilmiştir³. Yeni rejimin ilkelerine sımsıkı bağlı bulunan bu düzenlemeler bakımından özellikle aile hukukunun birleştirilmesi ve düzenlenmesine ilişkin şu noktalar önem taşımaktadır :

1 — Aile, çağdaş devlette toplumun en önemli kurumlarından biri olarak ele alınıyor ve çok önemli toplumsal görevinden dolayı da, *Devletin himayesi* altına sokuluyordu.

1) *Collection of Yugoslav Laws, Vol. IV: The Family Law, Beograd, 1962* (M. Begovic, Foreword, s. 3).

2) Yugoslav Hukuk Sisteminin ayrıntılar için bkz. Stoyanovitch, *Le regime socialiste Yougoslave, Paris, 1961, No. 118 vd.*; David, R., *Les grands systemes de droit contemporains, 2. édition, Paris, 1960, No. 243 vd.*; David/Gras-mann, *Einführung in die grossen Rechtssysteme der Gegenwart, München/Berlin, 1966, s. 297 vd.*

2 — *Aile birliğinde eşlerin eşitliği ilkesi* de yine yeni rejimin temel taşlarından biri olarak kabul edilmekteydi. Karşılıklı hak ve mükellefiyetler bakımından, evlilik birliğinde karı koca arasındaki her türlü eşitsizlik kesin olarak kaldırılıyordu.

3 — Ailenin toplum bakımından üstlendiği çok önemli görevler sebebiyle, aile ilişkisinin — kurulmasında ve düzenlenmesinde olduğu gibi — çözülmesinde de *müdahale* ve *kaza yetkisi* Devlet'e verilmekteydi.

4 — Nihayet, Federasyonu vücuda getiren Halk Cumhuriyetlerine aile birliğindeki belirli ilişkilerin (özellikle mülkiyet ilişkilerinin) düzenlenmesi konusunda özel şartları gözönünde bulundurarak kendilerine özgü düzenlemeler yapabilmek özgürlüğü tanınıyordu⁴.

Genellikle *aile kurumunu korumak* ve aile ilişkilerini *Marxist ilkelerin* ışığında düzenlemek amacıyla 1946 yılından itibaren yoğun bir faaliyete girişilmiş ve iki yıl içinde yeni Yugoslav Aile Hukukuna biçim ve yön veren aşağıdaki kanunlar çıkarılmıştır:⁵

- 1 — *Evlenme Hakkında Temel Kanun* (3/Nisan/1946)
- 2 — *Velâyet Hakkında Temel Kanun* (1/Nisan/1947)
- 3 — *Evlât Edinme Hakkında Kanun* (1/Nisan/1947)
- 4 — *Çocuklar ile Ana-Baba Arasındaki İlişkiler Hakkında Temel Kanun* (26/Kasım/1947)

Bu mevzuatın gerek biçim; gerekse öz bakımından *Sovyet Hukuku*'ndan geniş ölçüde etkilendiği görülmektedir. Böylece bir yandan, Özel Hukuku'n birleştirilmesi için Sovyet Hukuku örnek alınarak yeni bir düzenleme yapılırken; diğer yandan 25/Ekim/1946 tarihli bir Kanun'la da, 6/Nisan/1941 tarihinden önce yürürlükte bulunan bütün mevzuatın, yeni rejimin ilkeleriyle çatıştıkları oranda yürürlükten kaldırılması ve etkisiz kalması sağlanmıştır.

Biz bu yazımızda, özellikle 3/Nisan/1946 tarihli *Evlenme Hakkında Temel Kanun*'u (EHTK) ele alarak, evlenme ve boşanma hu-

3) Schnitzer, A., Vergleichende Rechtslehre, 2. Auflage, Band I, s. 265 vd., Basel, 1961.

4) Begovic, Foreword, s. 4.

5) Boschan, S., Europaeisches Familienrecht, 3. Auflage, Berlin/Frankfurt, 1963, s. 230; Schnitzer, s. 268.

kuku açısında Yeni Yugoslav Aile Hukukunun yürürlükteki çözümlerini belirtmeye çalışacağız.

II. 1946 TARİHLİ EVLENME HAKKINDA TEMEL KANUN⁶

EHTK, 3/Nisan/1946 tarihinde kabul edilmiş ve Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti Resmî Gazetesinin 9/Nisan/1946 tarihli sayısında yayınlanmıştır. Bu kanun, yayınlandığı tarihten 30 gün sonra yürürlüğe girmiştir (EHTK m. 98). EHTK, bir «Başlangıç» ile 8 «Bölüm» den meydana gelmektedir. Kanunun tümü 98 maddedir.

EHTK.un «Başlangıç» kısmında üç madde yer almaktadır. Burada ilk olarak «evlenme» kavramı tanımlanmıştır. Kanun'un verdiği tanıma göre evlenme, bir erkek ile bir kadının kurdukları hayat birliğidir. Bu birlik, kanun tarafından düzenlenir (m. 1) ve evlenme ailenin temeli olarak Devlet tarafından himaye edilir (m. 2/I).

«Başlangıç» kısmında ayrıca, bu kanundan önce yürürlükte bulunan evlenmeye ilişkin bütün düzenlemelerin kaldırıldığı ve bundan böyle, başka usullere göre yapılacak evlenmelerin geçersiz olacağı da belirtilmektedir (m. 3).

EHTK.'un I. Bölüm'ünde «Eşlerin Hakları ve Mükellefiyetleri» düzenlenmiştir (m. 4 - 14). II. Bölüm'de «Evlenme Akdi» ne ilişkin hükümler yer almaktadır. Burada önce, evlenme akdinin geçerlik şartları (m. 15 - 25); sonra da evlenmenin şekli şartları (m. 26 - 37) belirtilmiştir. III. Bölüm'de «Evlenmenin Hükümsüzlüğü» (m. 38 - 54); IV. Bölüm'de «Evlenme İlişkinin Çözülmesi» (m. 55 - 71) ve V. Bölüm'de de «Evliliğe İlişkin Konularda Kazaî Yetki, Dâvalar ve Geçici Tedbirler» (m. 72 - 81) gibi sorunlar düzenlenmektedir. VI. Bölüm'de de «Yabancı Hukukların Uygulanması» na ilişkin hükümler yer almakta (m. 82 - 86), VII. Bölüm bazı «Ceza Hükümleri» koymakta (m. 87 - 89) ve son olarak VIII. Bölüm'de de «Geçici ve Nihai Hükümler» (m. 90 - 98) sevkedilmektedir.

III. EVLENMENİN MADDİ ŞARTLARI

1 — Evlenme Ehliyeti

Yugoslav Hukukuna göre de geçerli bir evlenmenin yapılabilmesi için, ayrı cinste iki kişinin yetkili Devlet organı önünde

6) Bu kanunun İngilizce çevirisi için bkz. Collection of Yugoslav Laws, Vol. IV; The Family Law, Beograd, 1962.

ve kanun tarafından öngörülen şekillerde, birbirleriyle evlenmek istediklerini beyan etmeleri gerekir (EHTK m. 15).

a) Evlenme yaşı

Yugoslav Hukukunda 18 yaşından küçük olanların evlenebilme-leri mümkün değildir (EHTK m. 23; TMK m. 88/I). Bununla beraber, taraflar yaş şartından kurtarılmalarını isteyebilirler. Böyle bir durumda yetkili mahkeme, haklı sebeplere dayanarak 18 yaşından küçük olanların evlenmesine izin verebilir (EHTK m. 23/II; TMK m. 88/II). Yargıç, bu kararı vermeden önce, talepte bulunan şahsı, ana babasını ya da vasisini dinlemek ve olayla ilgili hâl ve şartları gözönünde bulundurmakla mükelleftir (EHTK m. 23/III).

Gerekli izin alınmaksızın evlenildiği takdirde bu evlenme ana babanın ya da vasinin talebi üzerine feshedilebilir. Ancak, bu gibi durumlarda yargıcın, hâl ve şartları dikkatle incelemesi gerekmektedir (EHTK m. 49; TMK m. 120).

b) Temyiz kudreti

Evlenme ehliyeti bakımından önem taşıyan diğer bir şart da, evlenecek olan kimselerin «*temyiz kudreti*» ne sahip olmalarıdır. Yugoslav Hukuku'nda da, akıl hastaları ile mümeyyiz olmayan kişilerin evlenebilmesi mümkün değildir (EHTK m. 19; TMK m. 89). Evlenmede temyiz kudretinden maksat, evlenen kişilerde, evlenme işleminin önemini ve eşlere yüklediği mükellefiyetleri kavrayacak bir anlayışın bulunmasıdır⁷.

Evlenecek kişinin belli şartlar altında, yaş şartından kurtarılabilmesi mümkün bulunduğu halde (EHTK m. 23/II - III); temyiz kudretine ilişkin şarttan sıyrılabilme imkânsızdır. Zira temyiz kudretinin bulunmaması halinde, evlenme hükümsüz sayılır (EHTK m. 41; TMK m. 112/b. 2). Ne var ki, bu sonucun elde edilebilmesi için bir butlan dâvasının açılması ve bu dâvada verilen hükmün kesinleşmesi gerekir (EHTK m. 47/I vd. Krş. TMK m. 113). Bu dava, bir zaman aşımına bağlı değildir (EHTK m. 47/IV).

2 — Evlenme Engelleri

Yugoslav Hukukunda da evlenme engelleri iki kısma ayrılmaktadır : a) Kesin evlenme engelleri ve b) Kesin olmayan evlenme engelleri (EHTK m. 16).

7) Bu kavram için bkz. Schwarz, A.B., Aile Hukuku I (Çev. Dr. B. Davran), 2. bası, İstanbul, 1946, s. 66/67.

a) *Kesin evlenme Engelleri*

Kesin evlenme engelleri şunlardır :

aa — *Mevcut Evlilik* (EHTK m. 18; TMK m. 93, 112).

Yugoslavya'da yeni hukuk, «*tek karınlık*» prensibini benimsediğinden, evli olan bir kimsenin yeniden evlenebilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan, mevcut evlilik ortadan kalkmadığı ya da hükümsüz olmadığı takdirde, ikinci bir evlenme yapılamaz.

bb — *Yakın Hısımlık* : Yugoslav Hukukunda yakın hısımlık da, kesin nitelikli bir evlenme engeli sayılır. Özellikle usul ve furu arasında; kardeşler ve yarım kan kardeşler arasında; kardeş çocukları ile yarım kan kardeşlerin çocukları arasında evlenmek yasak olduğu gibi; bir kimsenin amca, hala, dayı ve teyzesi ile evlenmesi de yasaktır (EHTK m. 20. Krş. TMK m. 92/b. 1).

Bununla beraber, yetkili mahkemenin, örf ve âdeti ve halkın telâkkilerini gözönünde bulundurmak şartıyla, kardeş çocukları ya da yarım kan kardeşlerin çocukları arasında evlenmeye izin verebilmesi mümkündür (EHTK m. 20/son).

Yugoslav Hukuku, bir evlenme engeli teşkil etmek bakımından *evlilik dışı ilişkiler* ile *evlilik içi ilişkileri* birbirinden ayırmamıştır. Bu bakımdan, evlilik dışı ilişki de, evlilik içi ilişki gibi bir evlenme engeli sayılmaktadır (EHTK m. 22).

cc — *Akıl Hastalığı* : Yugoslav Hukukunda akıl hastalığı da, kesin bir evlenme engelidir (EHTK m. 19. Krş. TMK m. 89).

b) *Kesin Olmayan Evlenme Engelleri*

Bu kategori içinde özellikle bazı sıhrî hısımlar arasındaki evlenmeler, evlâd edinen ve evlâtlık arasındaki evlenmeler ve vesayet altındaki kimse ile vasi arasındaki evlenmeler yer almaktadır. Bu gibi durumlarda, bir evlenme yasağı sözkonusu ise de, bu yasağın çeşitli şekillerde giderilebilmesi mümkün bulunmaktadır.

aa — *Sıhrî Hısımlık* : Yugoslav Hukuku'na göre, sıhrî hısımlık bağına tesis eden evlenme, çözülmüş ya da feshedilmiş olsa dahi, karı ile kocanın ana babası veya koca ile karının ana babası birbirleriyle evlenemezler. Bundan başka, üvey ana ile diğer eşin oğlu ve üvey baba ile eşinin kızı arasında da evlenme yasaklanmıştır (EHTK m. 21/I. Krş. TMK m. 92/b. 2).

Bununla beraber, yetkili mahkeme, «*önemli sebepler*» e daya-

narak bu gibi sıhrî hısımlar arasında evlenmeye izin verebilir (EHTK m. 21/II, 42).

bb — *Evlâtlık İlişkisi* : Yugoslav Hukuku'nda da, evlâtlık ilişkisi kesin olmayan bir evlenme engelidir. Kural olarak evlâd edinen ile evlâtlığın evlenmesi yasaklanmıştır (EHTK m. 24/I; TMK m. 92 /b. 3). Ne var ki, yetkili mahkeme, bu gibi kimselerin evlenmesine izin verebilir. Bu izin ancak «önemli sebepler» in bulunması halinde istenebilir. Evlâd edinen ile evlâtlığın evlenmesi halinde artık evlâtlık ilişkisinin sona erdiği kabul edilir (EHTK m. 24/I Krş. TMK m. 121).

cc — *Vesayet* : Vesayet devam ettiği sürece, vasi ile vesayet altında bulunan kimsenin evlenmesi de yasaklanmıştır. Ne var ki, burada da, «önemli sebepler» ileri sürülerek yetkili mahkemeden izin istenebilir (EHTK m. 24/I - II).

Evlâtlık ilişkisinin ya da vesayet durumunun mevcudiyetine rağmen, evlâd edinen ile evlâtlık ve vasi ile vesayet altındaki kimse arasındaki evlenmeler geçerli sayılırlar. Dâva yoluyla bu evlenmelerin hükümsüz kılınması istenemez (EHTK m. 24/III).

III. EVLENMENİN ŞEKLİ ŞARTLARI : EVLENMENİN YAPILIŞI

Yugoslav aile hukukunda «*mecburî medenî evlenme*»⁸ prensibi kabul edilmiştir. Evlenme, ancak bir Devlet organının huzurunda ve onun iştiraki ile yapılabilir (EHTK m. 26/I Krş. TMK m. 97/98).

Yugoslavya'da, evlenmeyi yapmaya yetkili Devlet organı, nişanlılardan her ikisinin ya da sadece birinin ikametgâhının bulunduğu⁹ yerde evlenme sicilini tutmakla görevli «*halk komitesi*» dir (EHTK m. 26/II)¹⁰.

8) Bu kavram için bkz. Schwarz, s. 94 vd.

9) Evlenmek isteyenlerin ikametgâhı, mevcut değilse, fiilen oturdukları yerde evlenme sicilini tutmak görevli «halk komitesi» evlenmeyi yapmaya yetkilidir (EHTK m. 26/II).

10) Evlenecek kimseler, evlenme akdini başka bir yerde yapmak istedikleri takdirde, oradaki «halk komitesi» ne evlenme töreni yapmak hususunda yetki verilmesini, yetkili «halk komitesi» nden talep edebilirler (EHTK m. 26/III).

Yabancı bir ülkede ikamet eden ya da oturan Yugoslav vatandaşları ise, o ülkedeki Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti konsoloslukunda ya da konsolosluk işlerini yönetmekle görevli diplomatik bir temsilcilik önünde evlenebilirler (EHTK m. 28).

Evlenme töreni «*halk komitesi*» başkanı ya da komitenin görevlendireceği bir üye tarafından, «*halk komitesi adına*» yapılır (EHTK m. 27/I. Krş. TMK m. 108).

Töreni yapacak olan komite başkanının emrinde tarafların evlenmeye ilişkin beyanlarını kabul etmek ve evlenme siciline ilişkin diğer işlemleri yapmakla görevli bir *sicil memuru* bulunur (EHTK m. 27/II). *Sicil memuru*, görevini halk komitesi başkanının gözetimi altında yapar.

Evlenmenin yapılışı bakımından, iki aşamayı birbirinden ayırt etmek gerekir : Bunlardan ilki, törenden önceki aşamadır. İkincisi ise, evlenme törenine ilişkin bulunmaktadır.

1 — Evlenme Töreninden Önce Yapılacak İşlemler :

Evlenme töreninin yapılmasından önce, evlenmek isteyen kimse-lerin, bu husustaki beyanlarını yetkili «*halk komitesi sicil memuru*» na bildirmeleri gerekir (EHTK m. 29/I. Krş. TMK m. 109).

Bu beyanda, evlenecek olanların, evlilik hususunda serbest iradeleriyle hareket ettiklerini, evlenmelerini engelleyecek herhangi bir evlenme yasağının bulunmadığını, birbirlerinin sağlık durumlarından ve özellikle verem ya da cinsel (zührevî) hastalıklara ilişkin durumlardan haberleri olduğunu belirtmeleri istenir. Evlenme beyanı, yazılı olarak yapılabileceği gibi; sözlü olarak da yapılabilir. Bu durumda, sözlü beyan hemen tutanağa geçirilir (EHTK m. 29/II).

Evlenmek isteyenler, evlenme beyanları ile beraber, nüfus kayıtlarını (ya da bunu karşılayan diğer belgeleri), gerektiğinde bir evlenme engelinin bulunmadığına ilişkin belgeleri ve yetkili devlet organı tarafından verilen evlenme iznini de sicil memuruna sunmakla mükellefler (EHTK m. 29/III. Krş. TMK m. 97/III).

Daha önce evlenmiş bulunan bir kimsenin, yeniden evlenmek istemesi halinde, ayrıca önceki evliliğin ölümle son bulduğunu ya da hükümsüz olduğunu ispat etmesi de istenmektedir (EHTK m. 29/IV. Krş. TMK m. 97/III).

Bu hususların yerine getirilmesi üzerine, yetkili halk komitesi başkanı, evlenme şartlarının mevcut olup olmadığını incelemekle mükelleftir. Bu inceleme sonucunda, eğer bir evlenme engelinin mevcut olduğu anlaşılırsa, komite başkanı tarafları uyaracağı gibi (EHTK m. 30/II); evlenme törenini yapmayı red de edebilir (EHTK m. 30/III). Özellikle, taraflardan birinin evlenmeye rızasının bulunma-

ması halinde, evlenme töreninin yapılması kabul edilmemelidir (EHTK m. 30/III)¹¹.

2 — Evlenme Töreninin Yapılması

Evlenme töreni, özel olarak bu işe ayrılan *resmî bir yerde yapılır* (EHTK m. 32/I). Bununla beraber, önemli sebeplerin bulunması halinde törenin başka bir yerde yapılabilmesi de mümkündür (EHTK m. 32/II. Krs. TMK m. 108).

Evlenme töreninde, *evlenecek şahıslardan başka, iki tanık*¹², *halk komitesi başkanı* ya da evlenme işleriyle görevlendirdiği bir *komite üyesi* ve *sicil memuru* hazır bulunmalıdır (EHTK m. 33/I. Krs. TMK m. 108/c. 1).

Yugoslav Hukuku'nda, istisnaen *evlenmenin temsilci vasıtasıyla yapılabilmesi* de kabul edilmiştir. Ne var ki, törende sadece taraflardan biri, bir temsilci vasıtasıyla temsil olunabilir (EHTK m. 34/II). Bunun için, taraflardan birinin, ikamet ettiği yerdeki «*Bölge Halk Komitesi*» ne başvurarak izin alması gerekir. Bölge Halk Komitesi, «*haklı sebepler*» bulunduğu takdirde, ilgiye evlenme töreninde kendisini bir temsilci vasıtasıyla temsil ettirmesine izin verebilir (EHTK m. 34/I). Böyle bir izin üzerine, ayrıca resmî bir vekâletnamenin düzenlenmesi ve temsil olunanın, bunda evlenmek istediği şahsı açık ve seçik olarak belirtmesi aranır (EHTK m. 34/III)¹³.

Evlendirme memuru (Halk Komitesi başkanı ya da görevli komite üyesi), belgeleri inceledikten, tarafların evlenmek için talepte bulunan kimseler olup olmadıklarını araştırdıktan ve tanıkları dinledikten sonra, taraflara EHTK'nun eşlerin hak ve mükellefiyetlerine ilişkin hükümlerini (m. 4 - 13) okur ve birbirleriyle evlenmek isteyip istemediğini sorar (EHTK m. 35/I - III). Taraflar olumlu ce-

11) Yetkili devlet organının, evlenme törenini yapmaya red etmesi halinde, ilgililer **Bölge Halk Komitesine** başvurarak bu kararın kaldırılmasını isteyebilirler. Bölge Halk Komitesinin, evlenmenin yapılmasına karar vermesi halinde, bu karar nihai ve kesindir (EHTK m. 31/I-II). Buna karşı, Bölge Halk Komitesi, evlenme töreninin yapılmasını red eden Halk Komitesinin kararını tasdik edecek olursa, ilgililer bu karara karşı **Eyâlet Halk Komitesine** başvurarak, kararın kaldırılmasını talep edebilirler. Bu komitenin verdiği kararlar, kesin ve nihaidir (EHTK m. 31/III). EHTK, bu gibi talepleri hiç bir süreye bağlı tutmamıştır (m. 31/IV).

12) Reşit olan herkes, evlenme töreninde tanık olabilir (EHTK m. 33/II).

13) Vekâletnamenin verilmesinden üç ay geçtikten sonra, temsilci vasıtasıyla evlenebilmek mümkün değildir (EHTK m. 34/IV).

vap verdikleri takdirde, evlendirme memuru, evlenmenin aktedilmiş olduğunu açıklar (EHTK m. 35/IV. Krş. TMK m. 109).

Bundan sonra, taraflardan herbirinin evlenmeye ilişkin rıza beyanları *evlenme siciline* yazılır ve sicil, evlenen kimseler, tanıklar, Halk Komitesi Başkanı ya da temsilcisi ve sicil memuru tarafından imza edilir (EHTK m. 36/I). Törenin bitmesinden hemen sonra, taraflara bir «*evlenme belgesi*» de verilir (EHTK m. 36/II. Krş. TMK m. 110).

Yugoslav Hukukunda, «*mecburî medenî evlenme*» nin yapılmasından sonra eşler arzu ettikleri takdirde «*dinî bir evlenme töreni*» de yaptırabilirler (EHTK m. 37. Krş. TMK m. 110/c. 2). Bu nokta, yeni Yugoslav Aile Hukukunun en ilginç görünüşlerinden birini teşkil etmektedir.

IV. EVLENMENİN HÜKÜMLERİ : EVLİLİK BİRLİĞİNDE EŞLERİN DURUMU

1 — Eşlerin Karşılıklı Hak ve Mükellefiyetleri

a) Yeni Yugoslav Aile Hukukunda, evlilik birliği «*eşlerin eşitliği ilkesi*» ne dayanır (EHTK m. 4). Eşler evlilik birliğinde tamamen eşit oldukları gibi, çocuklarına karşı hak ve mükellefiyetler bakımından da eşit sayılırlar (EHTK m. 6). Eşlerden herbiri, *çocukların bakım ve eğitimi*ni elbirliğiyle gerçekleştirmekle mükelleftirler (EHTK m. 6. Krş. TMK m. 262 vd.).

b) *Soyadı* bakımından yeni Yugoslav aile Hukukunun ilginç çözümler getirdiği göze çarpmaktadır. EHTK'a göre, aa - eşler, aile soyadı olarak *kocanın soyadını* seçebilecekleri gibi; bb - *karı kocadan herbirinin kendi soyadını muhafaza edebilmesi* ya da cc - *herbir eşin, kendi soyadına diğerinin soyadını ekleyerek kullanabilmesi* mümkündür (EHTK 7/I - II. Krş. TMK m. 153/I).

EHTK, evlenmenin aktinden sonra, eşlerden herbirini müstakbel soyadını bildirmekle mükellef tutmakta¹⁴ ve aile soyadının seçimi hususunda eşler arasında bir anlaşmaya varılamaması halinde, çocukların babanın soyadını taşıyacaklarını belirtmektedir (EHTK m. 7/III - IV).

14) Eşlerin soyadı seçimine ilişkin beyanlarının da, evlenme siciline yazılması gerekir (EHTK m. 7/V).

c) Yugoslav Hukukunda eşler arasındaki eşitlik kuralı «*evin geçindirilmesi*» bakımından da uygulanır. Kanun, evin ortak ihtiyaçlarına ilişkin hususlarda eşlerin birlikte hareket etmelerini öngörmekte (EHTK m. 8/I. Krş. TMK m. 155, 153/II) ve eşlerden herbirinin imkânları oranında evin geçindirilmesine katılmalarını istemektedir (EHTK m. 8/II. Krş. TMK m. 152/II, 153/II).

d) *İkametgâh bakımından* da «eşler arasında eşitlik ilkesi» uygulanır. Yugoslav Hukukunda, kocanın ikametgâhının, karının ikametgâhı olması kabul edilmemiş, eşlerin ortak ikametgâhı aralarında kararlaştırmaları gerektiği belirtilmiştir (EHTK m. 8/IV. Krş. TMK m. 21).

e) Bunun gibi, karının bir meslek ya da sanatla uğraşması da kocanın iznine bağlı tutulmayıp, bir iş ya da uğraşı seçiminde eşler *tamamen eşit ve bağımsız* sayılmışlardır (EHTK m. 8/III. Krş. TMK m. 159).

f) Yugoslav Hukukunda eşler arasındaki eşitliği, *evlilik birliğinin temsili ve karının yapacağı hukukî muameleler* bakımından da görmek mümkündür.

aa - Eşler, evin ortak ihtiyaçlarına ilişkin hususlarda birlikte hareket etmekle mükellef oldukları gibi (EHTK m. 8/I), eşlerden herbiri, diğer eşin, evlilik birliği esnasında evin sürekli ihtiyaçları için üstlenmiş olduğu borçlardan dolayı da, şahsen sorumludur (EHTK m. 11/II. Krş. TMK m. 155)¹⁵.

bb - Hukukî muamelelere girişmek bakımından da eşler arasında tam bir eşitlik hüküm sürer: Zira, evlilik birliğinde eşler, kanuna aykırı olmamak şartıyla kendi aralarında sözleşmeler yapabilecekleri gibi; bu sözleşmelerden doğan hakları iktisap edebilir ve borç altına girebilirler (EHTK m. 12. Krş. TMK m. 169).

g) Eşlerin diğer bir mükellefiyeti de, *evlilik birliğine sadakat ve karşılıklı olarak birbirlerine destek olmaktır* (EHTK m. 5. Krş. TMK m. 151/III). Ayrıca çalışmıyacak durumda olan, bakıma muhtaç bulunan ya da işsiz kalan eş, diğer eşin kendisine bakmasını talep etmeye de yetkilidir (EHTK m. 13). Bu hususlarda da, eşler arasında eşitlik kuralının uygulandığı görülmektedir.

15) Buna karşı bir eş, diğer eşin evlenmeden önceki borçlarından sorumlu değildir. Aynı şekilde eşlerden herbiri, diğerinin evlenme esnasında, evin sürekli ihtiyaçları ile ilgili olmayan borçlarından da sorumlu bulunmamaktadır (EHTK m. 11. Krş. TMK m. 154).

2 — Eşler Arasındaki Mal Rejimi

EHTK, karı koca arasındaki mal rejimine ilişkin temel prensipleri (m. 9 vd.) koymakta, buna karşı ayrıntıların düzenlenmesi işini ise, Halk Cumhuriyetlerine bırakmaktadır.

Yugoslav Hukuku, karı koca mal rejimi bakımından başlıca iki çözüm benimsemiştir : a) Mal Ayrılığı ve b) Mal Ortaklığı.

a) Mal Ayrılığı

EHTK'a göre, eşlerden herbirinin *evlilik birliğine getirdiği ve evlilik esnasında «emek» (çalışma) dışında elde ettiği mallar üzerinde mal ayrılığı sistemi* yürür. Her eş, kendisine ait mallar üzerinde bağımsız bir yönetim ve tasarruf yetkisine sahiptir (EHTK m. 9. Krş. TMK m. 170, 186 - 190).

b) Mal Ortaklığı

Buna karşı *evlilik birliği esnasında eşlerin «emek» le (çalışma sonucu) elde ettiği mallar*, onların «ortak malları» (Errungenschaftsgemeinschaft) kabul edilir (EHTK m. 10/I). Bu mallar üzerinde, eşler, birlikte tasarrufta bulunabilirler. Ortak mallara ilişkin herhangi bir çekişme ortaya çıktığı zaman, yargıç, bütün hâl ve şartları gözönünde bulundurarak, eşlerden herbirinin katkısına göre, onların ortak mallar üzerindeki payını tesbit eder. Burada yargıcın sadece eşlerden herbirinin kazanç durumunu gözönünde bulundurmamakla yetinmeyip, ayrıca eşlerin birbirlerine yapmış oldukları yardımları, evin

EHTK, mevcut olmayan evlenmelere istisnaen sadece bir nokta bakım ve geçindirilmesine ilişkin hususları ve ortak malların yönetim, bakım ve çoğaltılmasına ilişkin her çeşit işbirliği ve çabayı da gözönüne alması gerekir (EHTK m. 10/II).

EHTK, evlenmenin feshedilmesi halinde, eşler arasındaki mal varlığı ilişkilerinin, boşanmaya ilişkin hükümlere tabi olduğunu belirtmektedir (EHTK m. 53. Krş. TMK m. 126/II).

V. EVLENMENİN HÜKÜMSÜZLÜĞÜ : EVLENMENİN BUTLANI ve FESHİ

1 — Mevcut Sayılmayan Evlenmeler (Nicht-Ehe)¹⁶

Yugoslav Hukukunda da, ayrı cinsten olmayan kimselerin evlenmesi (EHTK m. 15, 26 vd.) veya evlenme akdinin yetkili devlet

16) Bu kavram için bkz. Dölle, H., Familienrecht, Band I, Karlsruhe, 1964, s. 255/257.

organı önünde yapılmaması ya da evlenmenin vekil şartlarına uyulmaması hallerinde *evlenmenin mevcut olmadığından* (Nicht-Ehe) sözedilir (EHTK m. 38). Bu gibi evlenmeler hiç bir hukukî sonuç doğurmayacakları gibi, taraflar da sanki hiç evlenmemiş sayılırlar (EHTK m. 38/II).

EHTK, mevcut olmayan evlenmelere istisnaen sadece bir noktada hüküm tanımıştır ki, o da, bu şekildeki evlenmelerden doğan çocukların durumlarını korumak amacını gütmektedir. EHTK, a göre, mevcut olmayan evlenmelerden doğan çocuklar da, tıpkı batıl evlenmelerden doğan çocuklar gibi (EHTK m. 52), evlilik içi çocuk sayılacaklardır (EHTK m. 38/IV. Krş. MK 290 vd.)

EHTK'a göre, bir evlenmenin mevcut olmadığıнын tesbiti için mahkemeden bir hükmün alınması icab eder^{17a}. Bu gibi evlenmelerde dâva hakkı mirasçılara geçmemektedir. Bununla beraber, mirasçıların açılmış bir dâvaya devam edebilmeleri mümkündür (EHTK m. 50. Krş. TMK m. 127).

2 — Batıl Evlenmeler

EHTK'a göre, bir evlenmenin ancak kanunun açıkça öngördüğü sebeplerden biriyle butlanı istenebilir (EHTK m. 39).

a) Butlan Sebepleri

Yugoslav Hukuku'nda evlenmenin butlanını mümkün kılan sebepler şunlardır:

aa — *Evli iken yeniden evlenme* : Taraflardan biri evli iken herhangi bir şekilde yeniden evlenebilmek fırsatını bulduğu takdirde, ikinci evlenme batıldır (EHTK m. 40. Krş. TMK m. 112/b. 1). Diğer butlan sebeplerinde olduğu gibi, burada da evlenmenin hükümsüz sayılabilmesi için bir butlan dâvasının açılması gerekir. Eğer bu dâva sırasında taraflar, önceki evlenmenin geçerli olmadığını ileri sürecek olurlarsa, mahkemenin ilk olarak bu hususta karar vermesi icap eder. Önceki evlenmenin geçersiz olduğu anlaşılırsa, artık ikinci evlenmenin butlanına karar verilemez (EHTK m. 40/II). Bundan başka, ikinci evlenmenin butlanına karar verilmezden önce, ilk evlilik sona erecek olursa, yine sonraki evlenmenin butlanına hükmolunamaz (EHTK m. 40/III. Krş. TMK m. 114/III).

17a) Boschan, s. 232

bb — *Akıl hastalığı veya temyiz kudretinin bulunmaması :*

Evlenenlerden birinin akıl hastası olması ya da temyiz kudretinin bulunmaması halinde de, evlenme batıldır (EHTK m. 41; TMK m. 112/b. 2). Bu kategori butlan sebeplerinin özelliği şuradadır ki, akıl hastalığının sona ermesi ya da temyiz kudretinin kazanılmasından sonra, evlenmenin butlanı sadece eşler tarafından istenebilmekte, buna karşı savcının ve evlenmenin butlanında doğrudan doğruya ilgisi bulunan diğer kişilerin dâva hakkı kalmamaktadır (EHTK m. 47/II. Krş. TMK m. 114/II).

cc — *Evlenme töreninde taraflardan her ikisinin bulunmaması ya da taraflardan biri ile diğerinin temsilcisinin törende yer alması* halinde de evlenme batıldır (EHTK m. 43).

dd — *Muvazaalı Evlenmeler*^{17b} : Yugoslav Hukuku da, bir hayat ortaklığı kurmak gayesiyle yapılmayan muvazaalı evlenmelere butlan müeyyidesini bağlamıştır (EHTK m. 46).

b) *Butlan Dâvası*

Butlan sebeplerinden birinin bulunması halinde, evlenmenin hükümsüz kılınabilmesi için bir butlan davasının açılması gerekir (EHTK m. 39). Butlan dâvasını eşler¹⁸ ve savcı açabileceği gibi; evlenmenin iptalinde doğrudan doğruya menfaati bulunan kişiler de açabilirler (EHTK m. 47/I; TMK m. 113). Ne var ki kanun, akıl hastalığı ya da temyiz kudretinin bulunmaması hallerinde, akıl hastalığının sona ermesi ya da temyiz kudretinin kazanılması üzerine butlan dâvasının artık sadece eşler tarafından açılabileceğini belirtmektedir (EHTK m. 47/II; TMK m. 114/II).

Butlan sebeplerinden birinin bulunması halinde, dâva her zaman açılabilir. Kanun, burada dâva hakkını bir zaman aşımına tabi tutmamıştır (EHTK m. 47/V).

3 — F e s h i K a b i l E v l e n m e l e r

Yugoslav Hukukunda da, bazı durumlarda evlenmenin feshi istenebilir. Burada, evlenmenin sıhhatini etkileyen öyle sebepler söz konusudur ki, bunlar kamu düzeni (amme intizamı) bakımından ev-

17 b) Bu kavram için bkz. Schwarz, s. 119/121; Esener, T., Türk Hususi Hukukunda Muvazaalı Muameleler, İstanbul, 1956, s. 32 vd.

18) Genel olarak dâva hakkı mirasçılara intikal etmez. Bununla beraber mirasçılardan, açılmış bir dâvaya devam edebilmeleri mümkündür. (EHTK m. 50. Krş. TMK m. 127).

lenmenin butlanını gerekli kılmamakta, fakat ilgililere evlenmenin feshi hususunda bir dâva hakkı bahsetmektedir.

a) *Evlenmede fesih sebepleri*

aa — *Ciddî bir tehdit korkusu altında yapılan evlenmeler* : Taraflardan birinin ciddî bir tehdit korkusu altında evlenmesi halinde, evlenmenin feshi istenebilir (EHTK m. 44; TMK m. 118).

bb — *Yanılma* : Evlenmenin feshini mümkün kılan nedenlerden biri de taraflardan birinin, *diğerinin şahsı ya da esash vasıflarından biri hakkında yanılmasıdır.*

Birinci durumda, eşlerden birinin diğerinin şahsı hakkında hataya düşmesi sözkonusudur. Örneğin evlenen taraf, (A) ile evlendiğini zannederken (B) ile evlenmiştir (EHTK m. 145/1. Krş. TMK m; 116/b. 1).

Esaslı bir vasıfta yanılma ise, taraflardan birinin, diğer eşin esaslı bir niteliğinde hataya düşmesi anlamına gelir. Eğer evlenen taraf, bunu bilseydi diğer eşle evlenmeyecek idiyse, böyle bir yanılma sözkonusudur. EHTK., evlenmenin feshi için, ayrıca *belirli bir niteliğin bulunmaması sebebiyle, ortak hayatın çekilmez hale gelmesini* de aramaktadır (EHTK m. 45/11; TMK m. 116/b.2).

Genel olarak sürekli, tehlikeli ya da ciddî bir hastalık, tabii olmayan bazı alışkanlıklar, cinsel iktidarsızlık, şeref kırıcı bir suçtan dolayı evlenmeden önceki bir hükümlülük, kadının bir başkasından gebe kalması, şerefli sayılmayan bir uğraş vs. esaslı bir vasıfta yanılmanın tipik örneklerini teşkil ederler (EHTK m. 45/III).

cc — *Küçüklerin evlenmesi halinde gereken iznin alınmaması*: 18 yaşından küçük olanların evlenmeleri halinde, mahkemeden gerekli iznin alınmaması da evlenmenin feshini mümkün kılan sebeplerden biridir.

b) *Fesih dâvası*

Fesih sebepleri, genellikle kamu düzenine sıkı sıkıya bağlılığı bulunmayan sebepler olduğundan, evlenmenin feshi dâvası ancak ilgililer tarafından açılabilir. Bu bakımdan, butlan sebeplerinde olduğu gibi, burada savcıya dâva hakkı tanınmamıştır.

Fesih dâvalarında dâvacı, tehdit altında yapılan evlenmelerde tehdide uğrayan; yanılma hallerinde ise, yanılan taraftır (EHTK m. 48/I; TMK m. 116, 118). 18 yaşından küçük olan kim-

selerin mahkemededen gerekli izni almaksızın evlenmeleri halinde ise, fesih davası, ana baba ya da vasi tarafından açılabilir (EHTK m. 49; TMK m. 120).

Bu dava, tarafların birlikte yaşadıkları durumlarda, tehdidin sona ermesinden ya da yanılmanın anlaşılmasından sonra ancak bir yıl içinde açılmalıdır (EHTK m. 48/II. Krş. TMK m. 119) :

4 — Butlan ve Fesih Hükümünün Doğurduğu Sonuçlar

Butlan sebeplerinde de, fesih hallerinde de, evlenme ancak mahkemece verilen hükmün kesinleşmesiyle ortadan kalkar. *İptâl hükmü*, geriye etkili olmayıp, *etkisini sadece ileriye doğru* gösterir (EHTK m. 51; TKM m. 124/I).

Evlenmenin butlanına rağmen, bu durum çocukların hukukî durumuna etkili değildir. Zira, batıl bir evlenmeden doğan çocuklar, evlilik içi çocuklar olarak kabul edilirler (EHTK m. 52. Krş. TMK m. 125/I).

Evlenmenin butlanı halinde, *çocuklarla ana baba arasındaki ilişkiler* boşanmaya ilişkin hükümlere tabidir (EHTK m. 52/II. Krş. TMK m. 125/II).

EHTK, ayrıca evlenmenin butlanı halinde *eşler arasındaki malvarlığı ilişkilerinin* de yine boşanmaya ilişkin hükümlere tabi olacağını belirtmektedir (m. 53. Krş. TMK m. 126/II) : Ne var ki, evlenme yapıldığında butlan sebebini bilen eşe, tıpkı boşanmadaki kusurlu eş gözüyle bakılır.

VI. EVLENMENİN BOŞANMA YOLUYLA ÇÖZÜLMESİ¹⁹

1 — Boşanma Sebepleri

a) *Geçimsizlik* : Geçimsizlik, boşanmanın genel sebebidir. Mizaç uyumsuzluğu, sürekli çekişme, düşmanlık ya da başka sebeplerden biriyle, ortak hayatın çekilmez hale gelmesi halinde geçimsizlikten sözedilir. (EHTK m. 56; TMK m. 134).

Yugoslav Hukukunda, tarafların ikisinin birden boşanmayı istemeleri ve bunu haklı gösterecek sebepler ileri sürmeleri halinde,

19) EHTK.'na göre, evlilik birliği, genel olarak eşlerden birinin ölümü, resmen ölü olarak ilân edilmesi (kayıplığına karar verilmesi) ve boşanma ile sona erer (m. 55). Burada, sadece boşanmaya ilişkin sorunlar ele alınmaktadır.

eşlerin ortak hayatının «çekilmez» olduğu kabul edilmektedir (EHTK m. 56/II).

Ortak hayatın çekilmez hale gelmesi halinde, eşlerden herbiri boşanmayı isteyebilir (EHTK m. 56/I). Ancak taraflardan biri, evlilik ilişkisinin bozulmasından başlı başına sorumlu bulunuyorsa, o zaman boşanma talebini sadece diğer eş ileri sürebilir (EHTK m. 56/II).

b) *Zina* : Karı kocadan birinin zinası da bir boşanma sebebi- dir (EHTK m. 57. Krş. TMK m. 129/I) : Böyle bir durumda, boşan- ma dâvasının, diğer eşin zinayı öğrenmesinden itibaren 1 yıl içinde açılması gerekir (EHTK m. 57/II; TMK m. 129/II).

c) *Eşlerden birinin hayatının tehlikeye sokulması* : Eşlerden birinin hayatı, diğer eş tarafından ya da onunbilgisiyle bir üçüncü kişi tarafından tehlikeye sokulduğu takdirde, boşanma talebinde bu- lunabilmek mümkündür (EHTK m. 58. Krş. TMK m. 130/I).

d) *Kötü muamele, ağır hakaret* (Krş. TMK m. 130/I) ya da *or- tak hayatı çekilmez hale getirecek şekilde şerefsiz bir hayat sürme* de bir boşanma sebebi teşkil eder (EHTK m. 59).²⁰

e) *İyileşmeyecek derecede akıl hastalığı ya da evlenmeden son- ra temyiz kudretinin kaybedilmesi* de diğer bir boşanma sebebidir (EHTK m. 60. Krş. TMK m. 133).

f) *Terk* : Yugoslav Hukukunda, terk de bir boşanma sebebi sa- yılmaktadır. Ancak terk sebebiyle bir dâvanın açılabilmesi için, ter- keden tarafın kötü niyetle ya da haklı olmayan bir sebeple evlilik birliğini terketmiş olması ve terkin de en az 6 ay sürmüş bulunması aranır (EHTK m. 61. Krş. TMK m. 132).

g) *Eşlerden birinin, kendisinden hiç bir haber alınmaksızın en az iki yıl kaybolması halinde* de, diğer eşin bir boşanma dâvası aç- bilmesi mümkündür (EHTK m. 62. Krş. TMK m. 31 vd., 42, 43).²¹

h) *Eşlerden birinin halkın ve Devletin menfaatlerine aykırı bir suçtan ya da haysiyet kırıcı bir suçtan hüküm giymesi veya 3 yıl- dan fazla hapsi gerekli kılan bir suçtan mahkûm olması* da bir boşanma sebebidir (EHTK m. Krş. TMK m. 113).

20) Eşin hayatının üçüncü bir kişi tarafından tehlikeye sokulması halinde, diğer eşin onu korumaması ya da durumu bildirmemesi de bir boşanma sebebi teşkil eder (EHTK m. 58/II).

21) Bu durum savaş esnasında vuku bulursa, boşanma dâvası ancak savaşın sona ermesinden bir yıl sonra açılabilir (EHTK m. 62/II).

2 — Boşanma Dâvası

a) Boşanma sebeplerinden birinin bulunması halinde, evlilik birliğinin çözülmesi ancak bir *boşanma hükmü* elde etmekle mümkündür.

b) Yugoslav Hukukunda boşanma dâvaları bakımından «*sulh teşebbüsü*» kabul edilmiştir. Şöyle ki, boşanma dâvasının açılması üzerine mahkeme başkanı ya da tayin edeceği bir yargıç, boşanmak isteyen eşlerin barıştırılmasına çalışacak ve eşlerin ikisi birden barışmaya ve ortak yaşayışı sürdürmeye davet edileceklerdir (EHTK m. 80). Ancak, bu teşebbüsün başarısız kalması üzerinedir ki, boşanma dâvasına bakılabilir.

c) Boşanma dâvasının açılmasını haklı kılan bir suç affedildiği takdirde, affeden eşin artık bu sebebe dayanarak bir dâva açabilmesi mümkün değildir (ETHK m. 75. Krş. TMK m. 129/son, 130/son).

d) Boşanma dâvasının açılması üzerine, dâvalı da bir karşı dâva ile boşanma talebinde bulunabilir. Bu durumda, her iki dâva aynı kararda hükme bağlanmalıdır (EHTK m. 76).

e) EHTK, boşanma dâvası devam ederken, yargıcı bazı geçici tedbirler almakla da mükellef tutmaktadır.²²

f) Mahkeme boşanma hükmünde, boşanma sebebini açık bir şekilde belirtmek ve taraflardan hangisinin kusurlu olduğunu göstermekle de mükelleftir (EHTK m. 78).

3 — Boşanmanın hukukî sonuçları

a) *Boşanmanın Şahsın Hukukuna İlişkin Sonuçları*

Burada en önemli sonuç *boşanmış eşlerin soyadına* ilişkindir: Evlenme ile soyadını değiştirmiş bulunan eş, boşanmadan sonra tekrar eski soyadını alır. Ancak, boşanmada diğer taraf kusurlu olduğu takdirde, boşanan eşin onun soyadını alıkoyabilmesi de mümkündür (EHTK m. 64. Krş. TMK m. 126/I).

b) *Boşanmanın Çocuklar Bakımından Sonuçları*

Boşanma halinde, *velâyet hakkının kullanılması ve çocukların*

22) Bkz. aşağıda VII 2

eğitim ve bakımları hakkında mahkeme ayrıca karar vermelidir.

Eğer velâyet hakkının kullanılması ve çocukların eğitim ve bakımları hakkında *tarafklar arasında bir anlaşma* mevcut bulunuyorsa ya da mevcut bir anlaşmanın çocuğun menfaatlerine aykırı olduğu görülüyorsa; mahkeme, velâyet hakkının kullanılmasını, çocukların eğitim ve bakımlarını ana babadan birine verebileceği gibi; bunların bazılarını anaya, bazılarını da babaya yükleyebilir. Bununla beraber hâl ve şartları gözönünde bulunduran yargıç, gereğinde, velâyet hakkını ve çocukların bakım ve eğitimlerini bir kuruma da bırakabilir (EHTK m. 68/I-II)-. Bu hususlarda yargıca tam bir *takdir yetkisi* verilmiştir. Yargıç, her durumda, çocukların menfaatlerini gözönünde bulundurarak karar vermekle mükelleftir. Bu bakımdan, eğer çocukların menfaatine uygun düşüyorsa, velâyet hakkının ve eğitim ve bakım mükellefiyetinin kusurlu tarafa bırakılması dahi mümkündür (EHTK m. 68/III).

Velâyetin eşlerden birine verilmesi halinde, diğer taraf çocuklarla kişisel ilişkiler kurabilmek hakkına da sahiptir. Bununla beraber yargıç, çocuğun menfaatlerini gözönünde bulundurarak böyle bir ilişkinin kurulmasını önleyebilir (EHTK m. 68/IV. Krş. TMK m. 148/II).

Hâl ve şartlar değiştiği takdirde, mahkeme, boşanan eşlerden birinin ya da vesayet organının talebi üzerine, velâyet hakkının kullanılmasına ve çocukların eğitim ve bakımlarına ilişkin kararını gözden geçirerek gerekli değişiklikleri yapmaya da yetkilidir (EHTK m. 68/V).

Boşanma halinde, ana babadan herbiri, *malî durumuna göre çocukların bakım ve eğitimine katkıda* bulunmakla da mükelleftir. Bu bakımdan, mahkeme, boşanan eşlerden herbirinin, çocukların bakım ve eğitimleri için ne miktarda malî yardımda bulunacağını (nafaka) açık bir şekilde belirtmelidir. Ana babadan herbiri, durumların değişmesi halinde, iştirak nafakası miktarının düzenlenmesini talep etmek hakkına da sahiptirler (EHTK m. 69. Krş. TMK m. 148/II).

c) *Boşanmanın Eşler Arasında Mal Rejimine İlişkin Sonuçları*

aa — Boşanan eşler *birbirlerinin mirasçısı olamazlar* (EHTK m. 65. Krş. TMK m. 146/II). Bunun gibi, boşanmadan önce yapılan *ölüme bağlı bir tasarrufla sağlanan kazandırmaları* da boşanma ile kaybederler.

bb — EHTK., eşlerin birbirlerine yaptıkları *bağışlar* hakkında bazı hükümler koymaktadır. Şöyle ki, eşlerin evlenmeden önce, ya da evlilik içinde birbirlerine yapmış oldukları bağışlar boşanma halinde iadeye tabi değildir (EHTK m. 66/I). Bundan başka, boşanmada kusursuz taraf, kusurlu tarafın kendisine vermiş olduğu hediyeleri alıkoymak hakkına da sahiptir (EHTK m. 66/II).

cc — EHTK, ayrıca bazı durumlarda *boşanan eşin diğer eşden nafaka isteyebilmesini* de kabul etmektedir (EHTK m. 70). Şöyle ki, boşanan eşlerden biri, çalışamıyacak durumda ise veya işsiz bulunuyorsa, boşanmada kusurlu olmamak şartıyla, diğer eşin kendisine bir nafaka vermesini isteyebilir (Krsş. TMK m. 144). Bu nafaka, diğer eşin malî durumuna göre boşanma hükmünde ayrıca belirtilir. Nafaka alan eş, sonradan evlendiği ya da malî durumu düzeldiği takdirde, yargıç nafakanın kaldırılmasına karar verebilir (EHTK m. 70/II).

dd — Nihayet, evlilik esnasında, karı koca tarafından çalışma (emek) sonucunda elde edilen «*ortak mallar*» da (Errungenschaft)²³ boşanma halinde, boşanan eşlerden herbirinin katkısına göre bunlar arasında paylaşılır (EHTK m. 67).

VII. EVLENMENİN BUTLANI, FESHİ ve BOŞANMA DÂVALARINDA YETKİ ve MAHKEMENİN ALACAĞI TEDBİRLER

1 — Yetkili Mahkeme : Bir *evlenmenin mevcut olup olmadığının tayini* için açılan dâvalar ile *evlenmenin butlanı* ve *boşanma dâvalarında* yetkili mahkeme, eşlerin *son ortak ikametgâhlarının bulunduğu yer mahkemesidir*. Ancak bu dâvaların, dâvalının ikametgâh mahkemesi ile, eğer bir ikametgâhı mevcut değilse, en son sakin olduğu yerin mahkemesinde açılabilmesi de mümkündür (EHTK m. 72. Krsş. TMK m. 136).

2 — Mahkemenin Alacağı Tedbirler : Özellikle boşanma dâvalarında, dâva açıldıktan sonra mahkeme *taraf-lardan birini talebi üzerine* ya da *kendiliğinden* (ex officio), *çocuk-ların gözetim ve bakımları ile eşin bakım ve iaşesi için gereken tedbirleri* almakla mükelefftir (EHTK m. 81. Krsş. TMK m. 137). Bu gibi geçici tedbirler dâva neticeleninceye kadar devam eder. Bununla beraber, taraflardan birinin talebi üzerine yargıcın almış olduğu tedbirleri gözden geçirebilmesi mümkündür (EHTK m. 81/II).

23) Bkz. yukarıda IV 2 b

3) Mahkeme Hükümüne Karşı Başvurma

Yolları : EHTK, bu hususta da bir hüküm koymaktadır. EHTK m. 79'a göre, evlenmenin butlanı ve boşanmaya ilişkin hükümlere karşı, 15 gün içinde üst mahkemeye başvurulabilir.

VIII. YABANCI KANUNLARIN UYGULANMASI

EHTK'nun «Dördüncü Bölüm»ünde «yabancı kanunların uygulanması» na ilişkin sorunları ele almıştır (m. 82 - 86). Burada, özellikle aşağıdaki çözümlerin benimsendiği göze çarpmaktadır:

1 — İlk olarak, *evlenme şartları bakımından yabancının millî kanununun uygulanması* kabul edilmiştir (EHTK m. 82/I). Bununla beraber, Yugoslavya'da evlenmek isteyen yabancılara, özellikle mevcut evlilik, yakın hısımlık, akıl hastalığı, temyiz kudretinin bulunması gibi evlenme engelleri bakımından, yabancının millî kanununun değil, fakat EHTK hükümlerinin uygulanması gerekir (m. 82/II).

2 — Bundan başka, *evlenme töreninin şekline ilişkin hükümler, Yugoslavya'da evlenmek isteyen yabancılar* bakımından da bağlayıcı sayılırlar. (EHTK m. 83).

3 — *Bir yabancı ile bir Yugoslav tebasının yabancı bir ülkede evlenmeleri halinde* ise, o ülkenin evlenme şekillerine uygun olarak yapılan evlenmeler, Yugoslavya'da da geçerli olarak kabul edilirler (EHTK m. 84/I).

4 — *Eğer eşlerden biri Yugoslav tebası ise*, evlenme akdi nerede ve hangi şekilde yapılmış olursa olsun, evlenmenin hükümsüzlüğüne ancak EHTK da öngörülen sebeplerden biriyle hükmolunabilir (EHTK m. 85).

5 — Nihayet, *eşlerin ikisi de yabancı bir devletin tebası iseler*, Yugoslav mahkemeleri, boşanmaya, hem Yugoslav Kanununda (EHTK); hem de tarafların millî kanununda öngörülen sebeplerden birine dayanarak hüküm verebilirler (EHTK m. 86).